

Toolkit

Samen werken aan duurzame zorg

Een duurzame toekomst is
een gezonde toekomst

De zorgsector is verantwoordelijk voor 7% van de totale voetafdruk (CO₂-uitstoot) van Nederland en heeft daarmee een substantiële impact op het klimaat.

Daarom is het van belang dat alle zorgorganisaties hun bijdrage leveren aan de opgave om onze samenleving te verduurzamen.

In 2022 ondertekende de VGN de Green Deal Duurzame Zorg 3.0. In de Green Deal benadrukken alle betrokken partijen dat de verduurzaming van de zorgsector móet en ook kán. Samen kunnen we een transformatie in gang zetten naar zorg met een minimale impact op klimaat en leefomgeving in 2050.

De stevige verduurzamingsopgave vraagt om onmiddellijke actie en versnelling. Deze toolkit biedt zorgorganisaties handvatten om concreet aan de slag te gaan met duurzaamheid.

In de toolkit worden de doelen en acties aan de hand van de vijf thema's van de Green Deal toegelicht. Zo staan de inspirerende voorbeelden, handige websites en verplichtingen per thema op één plek. Met deze toolkit hopen we iedere zorgorganisatie in de gehandicaptenzorg uit te dagen om zoveel mogelijk acties af te vinken. Zo kunnen we samen werken aan duurzame zorg!

Focusgebieden VGN

Duurzaam zorgvastgoed

We zetten ons in voor portefeullieroutekaarten voor grote aanbieders, verduurzamen van gehuurd vastgoed, voor adequate financiering van duurzaam vastgoed en vermindering van administratieve lasten.

Duurzame en gezonde leefstijl

We zetten ons in voor een gezonde en duurzame leefstijl in een leef- en werk omgeving die uitnodigt tot bewegen, ontmoeten en ontspannen.

Duurzame en gezonde voeding

We streven naar duurzame en gezonde voeding voor iedereen in de gehandicaptenzorg. We zetten ons in voor handvatten voor duurzame en gezonde voeding en zet in op verminderen van voedselverspilling.

Bewustwording en kennisdeling

We betrekken leden, medewerkers en cliënten actief in de verduurzaming van de gehandicaptenzorg. Inzet is gericht op inzicht op de impact, integrale inbedding van duurzaamheid in beleid en stimuleren van samenwerking.

Duurzame mobiliteit

We werken aan duurzame mobiliteit door te stimuleren vervoersbewegingen in kaart te brengen, een mobiliteitsplan te ontwikkelen en goede voorbeelden te delen.

Aan de slag met duurzaamheid!

Thema 1: Bevorderen van gezondheid

Thema 2: Bewustzijn en kennis vergroten

Thema 3: Verminderen CO2-uitstoot

Thema 4: Circulair werken

Thema 5: Verminderen medicatie(gebruik)

Wettelijke verplichtingen

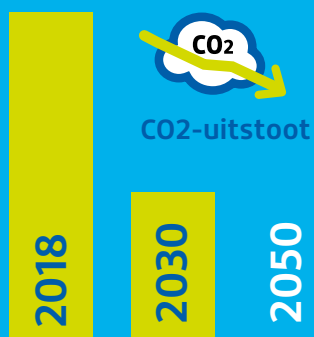
In vier stappen aan de slag met duurzaamheid

In de komende jaren wordt van alle bedrijven in Nederland een actieve houding gevraagd om te werken aan duurzaamheid. Dat geldt ook voor de zorgsector.

De ambities liegen er niet om: 55% CO₂-reductie in 2030 t.o.v. 2018 en klimaatneutraal in 2050.

Voor een zorgorganisatie kan het overweldigend zijn om alle ambities, initiatieven en regelgevingen met betrekking tot duurzaamheid te overzien. Waar begin je?

Hiernaast staan 4 stappen waarmee jouw zorgorganisatie aan de slag kan met duurzaamheid

1 Green Deal Duurzame Zorg

- ✓ Teken als organisatie de Green Deal Duurzame Zorg om daarmee je ambities als zorgorganisatie te ondersteunen. Kijk [hier](#) welke organisaties je al voorgingen.
- ✓ Zorg voor bestuurlijk draagvlak. Dit uitstralen is een belangrijk vertrekpunt om aan de slag te gaan met duurzaamheid.

2 Aanstellen coördinator/ projectleider

- ✓ Stel een milieucoördinator of projectleider duurzaamheid aan die een voortrekkersrol vervult om duurzaamheid in de genen van de organisatie te krijgen.
- ✓ Werk samen met andere duurzaamheidsmanagers in de langdurige zorg en meld je aan bij de [co-workingspace](#).

3 Milieuplatform Zorgsector

- ✓ Word lid van [Milieu Platform Zorgsector](#) en krijg toegang tot de kennisbank met handleidingen en ervaringen van andere organisaties in de zorg.
- ✓ Stel doelen op die zijn gebaseerd op de [Milieuthermometer](#). Monitor de voortgang met de [Milieubarometer](#).

4 Actieplan duurzaamheid

- ✓ Ontwikkel een visie en doelstellingen op het gebied van duurzaamheid. Focus hierbij bijvoorbeeld op één of meer van de volgende thema's: vastgoed, leefomgeving, inkoop-beleid, voeding, vervoer en watergebruik.
- ✓ Betrek relevante stakeholders en stel een communicatieplan op voor de vastgestelde thema's.

Wist je dat...

- een groene omgeving op veel manieren bijdraagt aan het welzijn van cliënten en zorgmedewerkers? Het werkt stressverminderend en brengt buurtbewoners in contact met elkaar.
- Een groene omgeving bijdraagt aan het beperken van hittestress en wateroverlast?

Bron: Wageningen Universiteit

Het is van belang om aandacht te hebben voor een gezonde zorg- en leefomgeving, duurzame en gezonde voeding en leefstijl.

Op het gebied van voeding heeft de Green Deal de doelstelling dat alle zorgorganisaties in 2026 een 50/50 verhouding voor dierlijke en plantaardige eiwitten hanteren. Deze verhouding geldt voor medewerkers, bezoekers en (indien medisch verantwoord) voor cliënten.

Voorbeelden & Inspiratie

- ★ Een gezonde leefomgeving bij Ipse de Bruggen via [Samen Fit](#).
- ★ Een [app voor cliënten](#) met LVB waarmee ze inzicht krijgen in hun gezondheid.
- ★ De invloed van natuur op gezondheid bij de [Groene gehandicaptenzorg](#).
- ★ De tuingroepen van Groenonderhoud Rotterdam bij [ASVZ](#).
- ★ Goedkope en gezonde keuzes maken in de supermarkt voor mensen met een LVB met de [Supermarkt Safari](#).
- ★ Luister naar [deze aflevering](#) van de #GroeneZorgPodcast van de Groene Zorg Alliantie over de Groene Gehandicaptenzorg.
- ★ [Dagbesteding op boerderij Makandra](#) bij 's Heeren Loo.

Aan de slag met het bevorderen van gezondheid

Maak 'duurzame en gezonde voeding' onderdeel van je inkoopbeleid

- Kijk bij het inkopen van voeding naar duurzaamheidskeurmerken, het land van herkomst of de verhouding dierlijke en plantaardige eiwitten.
- Kijk voor meer mogelijkheden op de [website van MPZ](#).

Creëer een eetomgeving die gezond eten stimuleert

De [Checklist Richtlijn Eetomgevingen](#) van het Voedingscentrum helpt hierbij. Begin klein en kies steeds een behapbare stap. Het hoeft niet in één keer perfect.

Gebruik het meetinstrument ToekomstProef voor duurzame voeding

Het meetinstrument is te gebruiken voor onder meer nulmetingen, monitoring en verbeterplannen. Hierdoor weet je waar je staat en waar je als je organisatie als eerste mee aan de slag kunt.

Maak het voedingsaanbod gezonder

De tool [Goede zorg proef](#) je helpt in het ontwikkelen van een visie op en communicatie over gezonde voeding voor cliënten, bezoekers en medewerkers.

Pas het 4-Stappenplan Samen rookvrij toe voor een rookvrije werk- en leefomgeving

Met voorbeelden en handige materialen uit het zorgveld.

Stimuleer beweging en een gezonde leefstijl

Gebruik hiervoor de themasites van het [Kennisplein gehandicaptensector](#) en de [beweegrichtlijnen](#).

Creëer een leefomgeving die cliënten ondersteunt bij gezond en gelukkig leven

- Maak een [omgevingscan](#) om in kaart te brengen hoe jouw locatie een gezonde leefomgeving kan creëren om cliënten te ondersteunen bij gezond leven.
- Bekijk welke factoren in de fysieke leefomgeving van invloed zijn op moeilijk verstaanbaar gedrag op de [site van ZonMw](#).

Bewustwording en kennis, maar ook vaardigheden, onderzoek en samenwerking zijn belangrijk bij het verduurzamen van de zorg. Betrokkenheid van alle professionals in de zorg zijn hierbij noodzakelijk: van bestuurder tot beleidsadviseur en van zorgverlener tot facilitair ondersteuner.

Als zorgorganisatie kun je actief werken aan de bewustwording van medewerkers en cliënten.

Aan de slag met bewustzijn en kennis bevorderen

Voorbeelden & Inspiratie

- ★ *Programma Aardewerk - Avelijn*
- ★ *De fiets naar je werk dag*
- ★ *Organiseer een Energiecampagne*
- ★ *Duurzaam gezonde organisatie 's Heeren Loo.*

Vorm een intern Green Team die verduurzaming zichtbaar maakt in de organisatie

- Grotere organisaties kunnen ervoor kiezen om per locatie een Green team te vormen.
- Betrek cliënten en medewerkers.

Neem duurzaamheid op in de strategie en visiedocumenten

Dit zorgt voor bestuurlijke commitment om te werken aan duurzaamheid.

Laat je inspireren door de website greendealduurzamezorg.nl

Lees meer over de 5 thema's van de Green Deal.

Vergroot de bewustwording en bereik gedragsverandering onder cliënten en medewerkers op verschillende manieren

- Zorg voor een logische integratie met de dagelijkse activiteiten bijvoorbeeld via de dagbesteding.
- Zorg voor een goede informatiestroom over wat er gebeurt binnen de organisatie op het vlak van duurzaamheid.
- Bekijk het Draaiboek groene communicatie en andere hulpmiddelen in de [bibliotheek](#) van MPZ.

Wist je dat...

gedragsverandering en simpele maatregelen kunnen resulteren in een behoorlijke energiebesparing?

Door de energiewedstrijd die wordt georganiseerd door Urgenda besparen zorg-aanbieders vaak zonder investeringen al snel meer dan 10.000 euro.

Meer weten? Kijk op de website van Urgenda.

Bron: Wageningen Universiteit

6 tips voor het starten van een Green Team

- 1 Vorm een multidisciplinair team en spreek een maandelijks moment met elkaar af;
- 2 Maak bekend dat je een intern Green Team bent gestart, zodat jullie collega's weten waar ze moeten zijn met een groen idee;
- 3 Inventariseer ideeën binnen het Green Team;
- 4 Focus eerst op het laaghangende fruit. Begin met de ideeën waar relatief snel resultaat behaald kan worden;
- 5 Deel succesverhalen met collega's. Dit kan het enthousiasme op de werkvloer vergroten;
- 6 Gebruik het enthousiasme om nieuwe ideeën te inventariseren en deze in praktijk te brengen.

Thema 3

Verminderen van CO₂-uitstoot

Milieu-impact door mobiliteit
Circa 20% van de milieu-
impact van de zorg wordt
veroorzaakt door mobiliteit
van zowel cliënten als
medewerkers.

Gupta Strategists, 2019

Door gebouwen, energie en vervoer te verduurzamen kan de ouderenzorg bijdragen aan het terugdringen van CO₂-uitstoot.

De Green Deal stelt het doel om 55% minder directe CO₂-uitstoot te hebben in 2030 ten opzichte van 2018 en klimaatneutraal in 2050.

Voorbeelden & Inspiratie

- ★ Een *digitale rondleiding* bij de verduurzamingsmaatregelen van ASVZ.
- ★ Gebruik van *e-bikes* door ambulante teams bij Middin.
- ★ *EVZ rapport Duurzame nieuwbouw*; praktijkervaringen van Avelijn, 's Heerenloo, Cello en vijf andere zorgorganisaties.
- ★ *Duurzame Douches* bij Hoeve Sprey.

Aan de slag met het verminderen van CO2-uitstoot

Stel een routekaart duurzaam vastgoed op

- De Wegwijzer CO2 - routekaart van het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg (EVZ) helpt je hierbij. Voor kleine organisaties is **ondersteuning** beschikbaar vanuit de provincies.
- Zet bijvoorbeeld in op het opwekken van duurzame energie, het verder isoleren van bestaand vastgoed, of het installeren van een (hybride)-warmtepomp.

Breng vanaf 2024 de vervoersbewegingen van medewerkers in kaart

Hiermee voldoet jouw organisatie aan de wetgeving werkgebonden mobiliteit. Gebruik hiervoor de **handreiking Gegevensverzameling** werkgebonden personenmobiliteit van het Ministerie van IenW.

- Ga in gesprek met de afdeling inkoop, HR of de leasemaatschappij om de vervoersbewegingen van je eigen wagenpark in beeld te krijgen.

- Onderzoek in samenwerking met HR of het mogelijk is om woon-werkverkeer in beeld te krijgen met behulp van de kilometervergoeding.
- Zet een vervoersenquête uit om te ontdekken hoe werknemers nu naar het werk reizen en of dit mogelijk ook op een andere manier kan.

Stel een mobiliteitsplan op met doelen over het verminderen en/of verduurzamen van vervoersbewegingen

Het **Draaiboek Duurzame Mobiliteit van het MPZ** kan je hierbij helpen. Denk hierbij aan het verminderen van kilometers door digitale zorg of aan alternatief vervoer voor zakelijk of woonwerkverkeer.

Neem 'klimaatneutraal' en/of 'CO2-arm' als uitgangspunt op in beleid voor nieuw- en verbouw en bij inkoop van energie en vervoersmiddelen

Bekijk welke **subsidies** er beschikbaar zijn

Thema 4 Circulair werken

In zorgorganisaties wordt meer dan 25% van het voedsel weggegooid, bijvoorbeeld doordat cliënten maaltijden niet opeten of voedsel in de keuken overblijft.

De gehandicaptenzorg produceert 23.000 ton afval per jaar. Hiervan bestaat bijna de helft uit voedselresten.

- GFT organisch
- Incontinentiemateriaal
- Papier en karton
- plastic en kunststoffen
- overig

De zorgsector verbruikt veel grondstoffen die op den duur uitgeput kunnen raken. Het is daarom van belang om circulair te werken. Dat wil zeggen: verantwoord en spaarzaam omgaan met grondstoffen, en waar mogelijk een ommezwaai maken van 'wegwerp' naar 'hergebruik'.

Vanuit de Green Deal streven we naar 50% minder primair grondstoffengebruik in 2030 (ten opzichte van 2016) en maximaal circulaire zorg in 2050.

2016

2030

2050

Aan de slag met circulair werken

Voorbeelden & Inspiratie

- ★ *Scheiden van afval bij de Raphaelstichting.*
- ★ *Poster met creatieve ideeën om voedselverspilling tegen te gaan.*
- ★ *Circulair werken en duurzame voeding bij Cosis.*

Ontwikkel een actieplan afvalreductie met bijzondere aandacht voor restafval en incontinentie-materiaal.

- Neem daarin op hoe jouw organisatie medewerkers hierin gaat betrekken.
- Begin met het scheiden van plastic en glas met het initiatief **Afval Goed Geregeld**. Gebruik ook het **communicatiemateriaal** om medewerkers hierbij te betrekken.
- Gebruik de **diverse tools** van het MPZ voor een stappenplan voor afvalscheiding en het werken aan circulaire bedrijfsvoering.
- Start met slim en goed passend incontinentiemateriaal, om de afvalstroom te verminderen.

Inventariseer waar een ommezwaai van wegwerp naar hergebruik gemaakt kan worden.

Denk hierbij aan (medische) hulpmiddelen en inkoop van producten met minder of duurzamer verpakkingsmateriaal.

Start met het monitoren van voedselverspilling

- Gebruik hiervoor bijvoorbeeld de nulmeting van de **Milieuthermometer Zorg**.
- Breng in kaart wat er op dit moment wordt ingekocht en meet op verschillende punten hoeveel voedsel er weggaat (keuken en bijvoorbeeld maaltijden die niet geheel worden opgegeten)
- Ontwikkel een actieplan voedselverspilling waarin creatieve ideeën gebundeld worden om voedselverspilling maximaal te verminderen

Neem 'duurzaam en circulair inkopen' als uitgangspunt op in het inkoopbeleid voor (bouw) materiaal, (medische) hulpmiddelen en voeding.

Maak afspraken dat de leverancier bepaalde producten terugneemt en zelf recycled of koop producten 'as a service'.

Milieu-impact van medicatie

De productie en het gebruik van medicatie heeft een grote impact op het milieu. Zo komen medicatieresten in het grond- en oppervlakte water terecht. Indirect via urine en ontlasting of direct door het doorspoelen van ongebruikte medicatie in het toilet of gootsteen.

Bijna 20% van de totale uitstoot van de zorgsector werd in 2019 veroorzaakt door de productie, verwerking en het transport van medicatie. Jaarlijks komen er 190.000 kg medicijnresten in het oppervlaktewater terecht via het riool en na zuivering.

Gupta Strategists, 2022, RIVM, 2020

Aan de slag met verminderen medicatie (gebruik)

Ontwikkel een actieplan medicatieverspilling

Met aandacht voor gepast voorschrijven en het voorkomen van overmatig verstrekken en onnodig hoge dosering. Denk hierbij aan tijdig afbouwen van medicatie en het toepassen van interventies om medicatiegebruik te voorkomen of te verminderen.

Ga in gesprek met medewerkers hoe zij omgaan met ongebruikte medicatie

Maak het mogelijk ongebruikte medicatie te verzamelen.

Bespreek met de apotheek de mogelijkheden ongebruikte medicatie via de apotheek te verzamelen

Voorbeelden & Inspiratie

- ★ *Inspiratiegids [Verspil geen pil](#).*
- ★ *Een [poster](#) om medewerkers bewust te maken van het belang om ongebruikte medicijnen te verzamelen.*
- ★ *Het initiatief [Breng ons terug](#) voor het inzamelen van medicatie.*
- ★ *Verken de mogelijkheden van [heruitgifte van medicatie](#).*

Wettelijke verplichtingen

Op dit moment zijn er verschillende wettelijke verplichtingen op het gebied van duurzaamheid en in de komende jaren komen daar verschillende wetgevingen bij. Op de komende twee pagina's zijn de verschillende verplichtingen te vinden.

Energiebesparingsplicht

Het 'Activiteitenbesluit milieubeheer' verplicht grote zorgorganisaties (verbruik per jaar vanaf 50.000 kWh elektriciteit of 25.000 m³ aardgas) om energie te besparen. De maatregelen in uw zorgorganisatie moeten voldoen aan Erkende Maatregelen Lijst (EML) voor energiebesparing.

- De RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) heeft een [Stappenplan Informatieplicht](#) gepubliceerd waarmee zorgorganisaties kunnen bepalen welke maatregelen nodig zijn.
- Met de Informatieplicht wil de overheid energiebesparing versnellen door gerichte handhaving op zorgorganisaties die achterblijven in het nemen van maatregelen. De gegevens kunnen worden ingevuld via het [eLoket](#) van RVO met [Handleiding e-Loket informatieplicht energiebesparing](#).

Tip

Gebruik de CO2-routekaart om te rapporteren. Meer informatie hierover vind je op de website van het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg.

EED-Rapport

Op grond van de wet Energy Efficiency Directive (EED) moeten grote zorgorganisaties een Energie-audit rapportage inleveren bij het bevoegd gezag.

- Zorgorganisaties vallen onder deze verplichting wanneer in alle locaties tezamen meer dan 250 fte werkzaam zijn of wanneer de jaaromzet meer dan € 50 miljoen én een jaarlijkse balans-totaal meer dan € 43 miljoen bedraagt.
- Het MPZ heeft een [format](#) ontwikkeld dat in combinatie met de CO2-routekaart voorziet in de rapportage voor de EED-audit.
- Gebouwen met een Milieu-thermometer Zorg keurmerk brons of beter voldoen aan de milieuwetgeving en hebben daarmee vrijstelling van de verplichte EED-rapportage.

Wettelijke verplichtingen

BENG-wetgeving

Voor nieuwbouw geldt vanaf 1 januari 2021 de nieuwe **BENG wetgeving** als onderdeel van het Bouwbesluit.

BENG-eisen richten zich naast energiebesparing ook op de inzet van duurzame energie en het voorkomen van onnodig koelbehoefte.

Energielabel C-verplichting

Sinds 1 januari 2023 geldt een energielabel C-verplichting voor gebouwen met uitsluitend een kantoorfunctie.

Voldoet het kantoorgebouw niet aan deze eisen? Dan volgen er eventuele sancties als een dwangsom. Deze verplichting geldt alleen voor kantoorpanden van zorgorganisaties.

Routekaart Duurzaam vastgoed

Het opstellen van de **routekaart** is nog niet wettelijk verplicht, maar alle zorgverzekeraars hebben wel concrete plannen om de routekaarten per 1 januari 2024 te vragen in de inkoopvoorwaarden. Daarnaast verwachten bijna alle zorgkantoren per 1 januari 2024 een bestuurlijk vastgestelde routekaart van zorgorganisaties met meer dan 250 medewerkers.

- De routekaart geeft inzicht in de verwachte CO2-reductie, de kosten en de besparingen bij het verduurzamen van zorgvastgoed. Daarnaast helpt de routekaart ook bij het plannen van maatregelen en het maken van keuzes. Tot slot kan de routekaart gebruikt worden voor verantwoording.
- Lever de routekaart en ondertekende **bestuursoplegger** voor 1 januari 2024 in bij het **Expertisecentrum Verduurzaming Zorg**.

Wetgeving werkgebonden mobiliteit

Vanaf 1 juli 2024 is het voor werkgevers met meer dan 100 werknemers verplicht om gegevens aan te leveren over woon-werkverkeer, en over alle zakelijke ritten waarvoor de werknemer een financiële vergoeding ontvangt, of waarvoor aan de werknemer een vervoermiddel ter beschikking is gesteld.

- Voor (zorg)organisaties is de **Subsidieregeling Emissieloze Bedrijfsauto's (SEBA)** beschikbaar.
- RVO heeft de **handreiking Gegevensverzameling voor werkgebonden personenmobiliteit** ontwikkeld om organisaties op weg te helpen bij het verzamelen van de benodigde gegevens.

Wettelijke verplichtingen

Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)

Door de Europese Unie wordt er gewerkt aan rapportagestandaarden. Dit verplicht ondernemingen binnen de EU om duurzaamheidsinformatie te rapporteren en delen met stakeholders.

- Het gaat hierbij om het in kaart brengen van de ecologische, sociale en governance (ESG) impact, en een strategie en monitoring daarop. Zo moeten organisaties bijvoorbeeld de impact op maatschappij en milieu definiëren.
- De richtlijn geldt waarschijnlijk voor grote organisaties die twee van de volgende drie criteria raken: meer dan € 40 miljoen omzet, meer dan € 20 miljoen balanstotaal en/of meer dan 250 FTE. Echter moeten ook kleinere zorgorganisaties voldoen aan de behoefte aan duurzaamheidsrapportages van banken of investeerders.
- De informatie moet vanaf boekjaar 2025 worden opgenomen in het jaarverslag en worden getoetst door een externe partij. Om aan deze toetsing te kunnen voldoen is tijdige voorbereiding vereist. Meer informatie volgt binnenkort.

Wegwerpplastic

Per 1 januari 2024 zijn wegwerpbekers en -voedselverpakkingen niet meer toegestaan. Er wordt ingezet op herbruikbare alternatieven, denk aan bekers die worden ingezameld en afgewassen of borden van palmblad of suikerriet.

- Er geldt een uitzondering op de regeling voor zorgorganisaties, indien het aanbieden van wegwerpbekers en -voedselverpakkingen direct onderdeel uitmaakt van zorg of ondersteuning.
- Meer informatie over de [Regeling Kunststofproducten](#) voor eenmalig gebruik is [hier](#) te vinden.

Colofon

© 2023

Dit is een uitgave van de VGN

Fotografie

Martine Sprangers fotografie
bij locatie Avelijn

Vormgeving

Mariël Lam BNO

